

Η ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ ΣΤΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

Διάλεξη του Steve Johnstone (Στιβ Τζονστόουν) στο Central-European University

EDINA SZENDI *

(Απόσπασμα) Η κεντρική ομιλία του Στιβ Τζονστόουν επεδίωξε να εισάγει τις έννοιες της εμπιστοσύνης και της «μη- εμπιστοσύνης», και της υποψίας που ήταν παρούσες στις διαπροσωπικές σχέσεις των αρχαίων Ελλήνων. Για τον σκοπό αυτό, αναλύθηκαν τα έργα τεσσάρων μεγάλων Ελλήνων φιλοσόφων. Ο καθηγητής επέλεξε να προσεγγίσει το πρόβλημα από μία αυστηρά λεξιλογική οπτική για να δώσει στο κοινό αποδείξεις της διαπροσωπικής εμπιστοσύνης στα έργα του Θέογνι, του Αινεία του Τακτικού, του Θουκυδίδη και του Αριστοτέλη. Στην ομιλία χρησιμοποιήθηκαν αυτοί οι τέσσερις μεγάλοι άνδρες για να αποδώσουν την κεντρική ιδέα της διάσκεψης και επίσης, να θέσουν την κύρια ερώτηση: «ποιο κυβερνητικό σύστημα προωθεί την μεγαλύτερη εμπιστοσύνη μεταξύ των πολιτών;» μέσα σε ένα κοινωνιολογικό και γλωσσολογικό πλαίσιο.

Λέξεις- Κλειδιά: Αρχαία Ελλάδα, Θέογνις, Αινείας ο Τακτικός, Θουκυδίδης, Αριστοτέλης, εμπιστοσύνη, πίστις, υποψία

Δομή του δοκιμίου

Το διάγραμμα του άρθρου:

Η ανάπτυξη της Έρευνας πάνω στην Πολιτική Σκέψη
Αρχαία Ελλάδα και Εμπιστοσύνη
Τα ποιήματα του Θέογνι
Αινείας ο Τακτικός: Πώς να επιβιώσετε υπό πολιορκία
Ο Θουκυδίδης και οι δύο πλευρές της έννοιας Πίστις
Η πίστις στην Ρητορική του Αριστοτέλη

*

Εισαγωγή

Μεταξύ 17ης-19ης Σεπτεμβρίου 2014 πραγματοποιήθηκε η διάσκεψη για την Εμπιστοσύνη και την Ευτυχία στην Ιστορία της Πολιτικής Σκέψης: Τρίτη Διεθνής Διάσκεψη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την Ιστορία της Πολιτικής Σκέψης στο Central-European University της Βουδαπέστης (CEU), στην Ουγγαρία. Το CEU, δίνοντας το βήμα στη συγκέντρωση όπου γνωστοί ερευνητές και ιστορικοί έκαναν παρουσιάσεις πάνω στο θέμα της σύνδεσης μεταξύ πολιτικής σκέψης και ανθρώπινης ευτυχίας και εμπιστοσύνης, ακολούθησε τα χνάρια της Φλωρεντίας και της Αθήνας, όπου είχαν λάβει χώρα οι προηγούμενες διασκέψεις. Στον εναρκτήριο λόγο του ο John Schattuck (Τζον Σκάτακ), ο εφημέριος του CEU, διευκρίνισε ότι η διάσκεψη είναι ιδιαίτερα πρόσφορη εξαιτίας της παγκόσμιας ανησυχίας που ξεδιπλώνεται στον κόσμο τα τελευταία χρόνια. Οι κυβερνητικές κρίσεις, η οικονομική κρίση, η γενικευμένη ξενοφοβία και η επανάσταση των επικοινωνιών, όλα ασκούν τεράστια πίεση στον θεσμό της δημοκρατίας. Παραθέτοντας τα λόγια του Winston Churchill (Ουίνστον Τσόρτσιλ), ο εφημέριος Σκάτακ ξεκαθάρισε ότι ο ίδιος σταθερά πίστευε στη δημοκρατία, αλλά ως κατακλείδα στον λόγο του έθεσε την ακόλουθη, πολύ προκλητική ερώτηση: « Σχετίζεται η ευτυχία και η ευημερία των πολιτών μίας χώρας με τη μορφή της κυβέρνησής της; Εάν ναι, ποια μορφή θα μπορούσε να επιφέρει την μεγαλύτερη ευτυχία;»

* Συγγραφέας: Edina Szendi (Πανεπιστήμιο Eötvös Loránd, Βουδαπέστη, Ουγγαρία).

Με αυτά τα λόγια ο Εφημέριος Σκάτακ έδωσε το βήμα στον Καθηγητή Στιβ Τζονστόουν, ο οποίος, με την ομιλία του για την διαπροσωπική εμπιστοσύνη και «μη- εμπιστοσύνη» στην Αρχαία Ελλάδα, παρουσίασε το κεντρικό θέμα της διάσκεψης.

Πίστις, ή Εμπιστοσύνη στην Αρχαία Ελλάδα

Στον ενεργητικό του λόγο ο Καθηγητής Στιβ Τζονστόουν παρουσίασε στο ακροατήριο του CEU την έννοια πίστις, ή εμπιστοσύνη, όπως γίνεται αντιληπτή μέσα από τέσσερις πολύ γνωστούς ελληνικούς χαρακτήρες. Είναι σημαντικό να επισημάνουμε, όπως υπογράμμισε και ο Καθηγητής στην ομιλία του, ότι κατά τη διάρκεια της παρουσίασης αυτής, ο όρος πίστις εξετάζεται αυστηρά και μόνο ως λεξιλογικό, γλωσσολογικό φαινόμενο. Έτσι, δεν έψαχνε την απάντηση σε ένα μεγάλο ερώτημα, παρά μόνο για αποδείξεις για το αν η έννοια της εμπιστοσύνης είχε καθόλου θέση στην αρχαία ελληνική πολιτική σκέψη. Ωστόσο, μέσα από τα κείμενα του Θέογνι, του Αινεία του Τακτικού, του Θουκυδίδη και του Αριστοτέλη, έπρεπε να συνειδητοποιήσει πως όχι, η έννοια πίστις δεν είχε καμία θέση στην αρχαία ελληνική πολιτική. Ακόμα κι έτσι, πριν επιστρέψει στη «σκονισμένη, μικρή πόλη» του στην Αριζόνα, ο Καθηγητής απέδειξε ότι, αν και όχι σε πολιτικό πλαίσιο, αλλά σε διαπροσωπικό, η έννοια πίστις είναι παρούσα στα έργα των τεσσάρων Ελλήνων ανδρών. Αυτά τα κείμενα, που λειτουργούν ως Εγχειρίδια για το «Πώς να...» κατά τον Καθηγητή Τζονστόουν, μας παρέχουν ένα παράθυρο στο μυαλό των αρχαίων Ελλήνων αριστοκρατών και των ελεύθερων ανδρών, ώστε να δούμε πώς σχετίζονταν με άλλους ανθρώπους, ή με τους πολιτικούς ομιλητές της εποχής.

Γραμμένο για νεαρούς αριστοκράτες και για να παρουσιάζεται στο Συμπόσιο, ο Θέογνις έδινε συχνά μία συμβουλή μέσα στα ποιήματα του. Τα Εγχειρίδια για το «Πώς να...» συμβούλευαν για θέματα ηθικής, πολιτικής και σωστής συμπεριφοράς. Ωστόσο, ο κόσμος που απεικονίζει ο Θέογνις είναι κάπως απαισιόδοξος, και το πιο σημαντικό δίδαγμα του είναι: «Μην εμπιστεύεσαι κανέναν. Θα σε προδώσουν έτσι κι αλλιώς». Αυτός ο φόβος της προδοσίας μπορεί να γίνει αντιληπτός σε όλα του τα μαθήματα. Κατά τη γνώμη του, όλοι παίζουν ένα ρόλο στις διαπροσωπικές τους σχέσεις και πρέπει να παίζουν ρόλους γιατί αλλιώς θα γίνονταν ευάλωτοι. Έτσι, ένας αληθινός φίλος μπορεί να αναγνωριστεί μόνο, αντιμετωπίζοντας κάποιες δυσκολίες μαζί σου. Ο Θέογνις χρησιμοποιεί δύο μεταφορές για να το περιγράψει αυτό, το νοθευμένο και το ανόθευτο μέταλλο. Στην περιγραφή του, οι ψεύτικοι φίλοι είναι σαν το νοθευμένο μέταλλο, του οποίου το λαμπερό κάλυμμα είναι εύκολο να φύγει, αποκαλύπτοντας την εσωτερική κενότητα. Υπάρχει, ωστόσο, ένα παράδοξο στα λεγόμενά του, όταν συνδέει τον εαυτό του με ένα ανόθευτο μέταλλο, το οποίο είναι τόσο πολύτιμο εσωτερικά, όσο φαίνεται και εξωτερικά. Ο ίδιος ο Θέογνις δηλαδή, δεν παίζει ρόλους, ούτε προσπαθεί να κρυφτεί πίσω από μάσκες στις διαπροσωπικές του σχέσεις, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με τις συμβουλές του. Αυτή η επιστημολογική αντίθεση μπορεί να θεωρηθεί ως απλό παράδοξο στο έργο του ποιητή, ή, όπως είχε τονίσει ο Καθηγητής Τζονστόουν, μπορεί να αναφέρεται στο ότι ο Θέογνις πάντα έμενε πιστός στον πραγματικό του εαυτό, κάτι που θα έπρεπε να κάνουν και οι άλλοι.

Ο δεύτερος αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος που αναφέρεται στην ομιλία, ήταν ο Αινείας ο Τακτικός (4 π.Χ.), ο συγγραφέας του Πώς να επιβιώσετε υπό πολιορκία; Είναι ένας από τους ανθρώπους που ανέφερε ο Καθηγητής, ο οποίος προφανώς δημιούργησε ένα είδος εγχειριδίου «Πώς να...».

Μόνο το δεύτερο μισό του βιβλίου ασχολείται με τους πολιορκητές έξω από την πόλη. Το πρώτο μισό, ωστόσο, ασχολείται με τους ανθρώπους μέσα από από τα τείχη της πόλης, και την ενδεχόμενη προδοσία των φρουρών. Η προδοσία τους μπορεί να προκληθεί από πολλά πράγματα σύμφωνα με τον Αινεία: προαγωγή, υλικά αγαθά ή οποιαδήποτε μορφή προσωπικού κέρδους. Σύμφωνα με τον στρατιωτικό συγγραφέα Αινεία, αυτή η προδοσία εκ των έσω, μπορεί να αποφευχθεί μόνο με την ομόνοια, με την έννοια του ότι «οι κάτοικοι της πόλης να είναι της ίδιας νοοτροπίας». Βέβαια, αυτός είναι ένας πρακτικά αδύνατος στόχος. Ο Αινείας προτρέπει κάθε στρατηγό και κάθε είδους αρχηγό, να παραμένει υποψιασμένος με τον λαό του. Γιατί δεν έγραψε αυτό το βιβλίο αποκλειστικά για δημοκράτες, αλλά το έγραψε έτσι ώστε να μπορεί να φανεί το ίδιο χρήσιμο σε έναν αυτοκράτορα ή έναν τύραννο. Προειδοποιώντας για παράνοια, απεικονίζει επίσης το πώς κάποιος θα μπορούσε να προδώσει την πόλη, δημιουργώντας ένα ψεύτικο κλειδί για παράδειγμα. Δίνει συγκεκριμένες οδηγίες για το πώς να επιλέγουμε φρουρούς που όχι μόνο να τυγχάνουν της εμπιστοσύνης των αρχηγών, αλλά επίσης, να έχουν κάποιο είδος εγγύησης στην πόλη που δεν θέλουν να χάσουν από τον εχθρό. Στο μυαλό του Αινεία, τέτοια εγγύηση συνιστά ένα μαγαζί, ένα σπίτι, ή ακόμα και η οικογένεια. Ο Αινείας ενθάρρυνε τους αρχηγούς να διατηρούν τους πολίτες υπό επιτήρηση, εν αγνοία τους φυσικά, ώστε να μην χάσουν την εμπιστοσύνη τους. Ο λόγος του Καθηγητή Τζονστόουν για τον Αινεία τον Τακτικό παρουσιάζει έναν πολύ πιο απαισιόδοξο κόσμο από αυτόν του Θέογνι. Εδώ η προδοσία δεν είναι προσωπική, αλλά σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα.

Τρίτον, ο Καθηγητής Τζονστόουν μας σύστησε το πώς αντιλαμβανόταν την έννοια πίστις ο Θουκυδίδης. Για εκείνον πίστις ήταν, κατά κύριο λόγο, η αξιοπιστία του πολιτικού ομιλητή. Το κείμενο του, αποτελείται κυρίως από υποδειγματικές ομιλίες για τους μελλοντικούς πολιτικούς, και επίσης από την θεωρία του ότι η

αξιοπιστία των ομιλητών δεν ισούται απαραίτητα με την πραγματικότητα. Κατά πάσα πιθανότητα, προκύπτει από τις προσδοκίες του κοινού. Αυτό σημαίνει ότι απίστευτα, αν και πραγματικά, γεγονότα και αλήθειες ίσως κάνουν τον ομιλητή να χάσει την αξιοπιστία του, απλώς επειδή το κοινό, μην έχοντας την εμπειρία και την πίστη, αδυνατεί να δεχτεί την πληροφορία. Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, στην περίπτωση αυτή, το πρόβλημα έχει να κάνει με τις λέξεις, με την ίδια τη γλώσσα που προσπαθεί και αποτυγχάνει να αποδώσει κάτι. Η κατάσταση, ωστόσο, είναι εύκολο να λυθεί μέσω της εμπειρίας. Αν το κοινό βιώσει έναν σεισμό, για παράδειγμα, δεν θα το βρίσκουν πλέον απίθανο, όταν αναφέρεται στις ομιλίες. Το άλλο νόημα της έννοιας πίστις, σε ανάγνωση του Θουκυδίδη είναι μία εγγύηση. Αυτή η λεκτική εγγύηση εννοεί υποσχέσεις και όρκους, που επίσης βασίζονται στην εμπιστοσύνη που οι ομιλητές έχουν ο ένας στον άλλον. Ο Θουκυδίδης, ωστόσο, περιγράφει μία κατάσταση στην οποία η πίστις είναι άχρηστη. Τη στιγμή που το σπάσιμο ενός λεκτικού όρκου γίνεται πηγή ιδιαίτερης ευχαρίστησης, η πιθανότητα της ειρηνικής συμφιλίωσης χάνεται. Ο ρόλος της γλώσσας, που εμπνέει και διατηρεί τα συναισθήματα και τα πάθη σε μία τάξη χάνεται. Το κείμενο του Θουκυδίδη, μας θυμίζει έντονα τον σύγχρονο κόσμο, όταν οι λεκτικές υποσχέσεις δεν σημαίνουν σχεδόν τίποτα.

Ο τελευταίος αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος στην ομιλία του Καθηγητή Τζονστόουν ήταν ο Αριστοτέλης και η Ρητορική του. Η Ρητορική, ακριβώς όπως το βιβλίο του Αινεία του Τακτικού είναι ένα πραγματικό «Πώς να...» εγχειρίδιο. Ο Αριστοτέλης δίνει σαφείς οδηγίες για το πώς να δημιουργήσουμε και να δώσουμε έναν λόγο. Πώς να συσχετιστούμε με το κοινό, πώς να γίνουμε ένας αξιόπιστος ομιλητής. Έτσι, η έννοια πίστις εδώ παίζει έναν πολύ παρόμοιο ρόλο με αυτόν που συναντήσαμε στη μετάφραση του Θουκυδίδη. Στόχος είναι για τον ομιλητή να κερδίσει την εμπιστοσύνη του κοινού, αλλά εδώ, τοποθετημένο σε ένα καθαρά πολιτικό πλαίσιο. Ως τέτοιο, η μισή Ρητορική ασχολείται με τον ομιλητή, ενώ η άλλη μισή εστιάζει στην ίδια την ομιλία. Η πίστις για ακόμη μία φορά, παίρνει τον ρόλο της λεκτικής εγγύησης. Για παράδειγμα, στο δικαστήριο, δεν ήταν απτές αποδείξεις αυτές που όρισαν την έκβαση, αλλά αντικρουόμενοι λόγοι. Επομένως, ήταν εξαιρετικά σημαντικό και ο ομιλητής και ο λόγος να εμπνέει το κοινό. Ο Αριστοτέλης, παραθέτει μία λίστα με τις ιδιότητες που πρέπει να κατέχει ένας ιδανικός ομιλητής, όπως καλοσύνη ή ειλικρίνεια. Ένας όχι και τόσο ιδανικός ομιλητής πρέπει να κατέχει, ή τουλάχιστον να φαίνεται ότι κατέχει τις ιδιότητες αυτές. Πρακτικά, ακριβώς όπως και οι άλλοι φιλόσοφοι που αναφέρθηκαν στην παρουσίαση του Καθηγητή Στιβ Τζονστόουν, και ο Αριστοτέλης έδινε μεγάλη σημασία στην εικόνα που φαίνεται προς τα έξω.

Συμπέρασμα

Η παρουσίαση του Καθηγητή Στιβ Τζονστόουν πάνω στον Θέογνι, τον Αινεία τον Τακτικό, τον Θουκυδίδη και τον Αριστοτέλη έδειξαν ότι στο λίκνο της δημοκρατίας, την Αρχαία Ελλάδα, στην πραγματικότητα η ιδέα της εμπιστοσύνης δεν υπήρχε καθόλου. Κατά τη διάρκεια της ομιλίας, η ιδέα, που αργότερα τονίστηκε και από τον Καθηγητή, ότι η ιστορία της εμπιστοσύνης, είναι παράλληλα και η ιστορία της «μη-εμπιστοσύνης» εφαρμόστηκε στο κοινό. Θα μπορούσαμε να βγάλουμε από κοινού το συμπέρασμα ότι η εμπιστοσύνη αποτελεί μάλλον το μέσο προς ένα σκοπό, παρά τον σκοπό καθ' εαυτόν. Ο σκοπός θα μπορούσε να είναι η ευτυχία ή τα υλικά αγαθά, για παράδειγμα. Κατέστη φανερό ότι η εμπιστοσύνη εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις προσδοκίες του κοινού και από το πώς τα σημάδια, αυθόρμητα ή διδασκόμενα για να προωθούν την εμπιστοσύνη, μεταφράζονται από διαφορετικούς ανθρώπους. Συνεπώς, η εμπιστοσύνη και η υποψία είναι επιστημολογικά προβλήματα, που έχουν τις ρίζες τους στην ίδια τη γλώσσα.

Μεταφράστηκε από την Βασιλική Μπελή (*Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*).

© DKE 2014

<http://www.southeast-europe.org>

Επικοινωνία: [dke\[at\]southeast-europe.org](mailto:dke[at]southeast-europe.org)

Σημείωση: Σεβαστοί ερευνητές, αν κάνετε μια αναφορά σε αυτό το τμήμα ή απόσπασμα του άρθρου, παρακαλούμε στείλτε μας ένα e-mail στο [dke\[at\]southeast-europe.org](mailto:dke[at]southeast-europe.org) για να μας το δηλώσετε.

Παρακαλούμε αναφερθείτε στο άρθρο ως εξής:

Edina Szendi: Η Εμπιστοσύνη στο Συμπόσιο. (*Μετάφραση από την Βασιλική Μπελή*) *International Relations Quarterly*, Τόμος 5. No.3 (Φθινόπωρο 2014) σελ. 3.

Σας ευχαριστούμε για την συνεργασία σας. *Αρχισυντάκτης.*